

HELYNEVEINK ÉRDEKESÉGEI, TANULSÁGAI,
NÉPI MAGYARÁZATAI

HELYNEVEINK ÉRDEKESSÉGEI,
TANULSÁGAI, NÉPI MAGYARÁZATAI
Egy pályázat legjobb darabjai

Válogatta és szerkesztette
BALÁZS GÉZA ÉS GRÉTSY LÁSZLÓ

ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGE
TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2013

Válogatás a Nemzeti Erőforrás Minisztérium
és az Anyanyelvápolók Szövetsége anyanyelvi pályázataiból,
13. kötet

Szerkesztette
BALÁZS GÉZA és GRÉTSY LÁSZLÓ

NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM

ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGE

MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA

© A szerzők, 2013
© A szerkesztők, 2013

ISBN 978-615-5219-37-5

Kiadja az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Tinta Könyvkiadó
1116 Budapest, Kondorosi u. 17.

Tel.: (1) 371-0501; e-mail: info@tintakiado.hu

Honlap: www.tintakiado.hu

A kiadásért felelős: Kiss Gábor,
a Tinta Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Szabó Mihály

Műszaki szerkesztő: Heiszer Erika

Borítóterv: Temesi Viola

ELŐSZÓ

A 13-as már ősidők óta szerencsétlen szám, legalábbis azok szerint, akik hisznek a babonákban. Már az ókori Rómában is úgy tartották, hogy a 13-as szám szerencsétlenséget hoz, a rombolás előjele. Tudunk számos olyan utcáról, amely utca házainak megszámozói kihagyták a 13-ast, s olyan magas szállodákról, amelyekben a 12. után a 14. emelet következik. A babonában hívők azt is el szokták mondani „bizonyíték” gyanánt, hogy az Óbabiloni Birodalom megteremtőjének, Hamuráppinak (Hamurabbi) törvénykönyvéből hiányzik a 13. pont. Egy szó, mint száz, ez a szám „gyanús”.

Gyanús vagy nem, e kötet szerkesztői – s az előszó írói – örömmel jelentik, hogy ez a *Helyneveink érdekességei, tanulságai, népi magyarázatai* című munka immár a tizenharmadik azoknak az értékes anyanyelvi pályázatokból válogatást, ízelítőt adó köteteknek a sorában, amely pályázatok és kötetek az Anyanyelvápolók Szövetségének az illetékes minisztériumokkal, illetőleg kulturális tárcákkal való szoros együttműködés jegyében fogantak és eredményeként születtek meg a 20. század utolsó évétől napjainkig. A hazai művelődésért felelős legfőbb intézmény neve az évek során változott (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Oktatási és Kulturális Minisztérium, Nemzeti Erőforrás Minisztérium), az összefogás és együttműködés célja azonban változatlan: olyan pályázatok hirdetése s azok eredményének lehetőség szerinti közkinccsé tétele, amelyek legfőbb célja nyelvi és nemzeti hagyományaink megőrzése, nemzeti azonosságtudatunk megerősítése s nem utolsósorban legfőbb nemzetösszetartó erőnknek, anyanyelvünknek ápolása, becsben tartása. Mivel az olvasó e kötet végén megtalálhatja az eddig megjelent kötetek, azaz az eddig meghirdetett pályázatok felsorolását, ezeket fölösleges itt megismételni, a róluk s velük kapcsolatban kifejtett céljaink szemléltetésére azonban talán érdemes legalább a két legutóbbit itt is figyelmükbe idéznünk: *Az anyanyelv az életben* (Budapest, 2009), *Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében* (Budapest, 2010). Ezekhez csatlakozik, kapcsolódik tehát most ez a legújabb pályázat. Úgy gondoljuk, olvasóink tájékoztatására érdemes idéznünk a pályázati felhívásnak a téma megjelölését tartalmazó részét.

HELYNEVEINK ÉRDEKESSÉGEI, TANULSÁGAI, NÉPI MAGYARÁZATAI

Minden magyart érdekel lakóhelye környékének, illetve általában a magyarok által lakott minden földrajzi helynek neve, annak magyarázata, eredete, története. A jelenlegi tudásunknak megfelelő, tudományosan megalapozott etimológiák – igaz, csupán igen rövidre fogva – megtalálhatók Kiss Lajos *Földrajzi nevek etimológiai szótára* című kétkötetes munkájában. A nép fiaiban és leányaiban azonban korábban is élt ezeknek a magyarázatoknak az igénye, s ezért elődeink igyekeztek is ennek megfelelni. Lakóhelyüknek (falujuknak, városuknak vagy az egész tájnak, vidéknek) és környékének (a közelben levő patakoknak, tavaknak, hegyeknek, domboknak, különösen várromoknak, de hidaknak, malmoknak, csárdáknak) nevére is kigondoltak valamilyen magyarázatot. Kitaláltak valamilyen mesét, esetleg valós történeteket színezték ki, illetve nemegyszer a névhez kötődő közzszavak beleérzésével adtak „magyarázatot” a névre. Noha nem pontosan névmagyarázatok, pályázatunkba belevonhatók a falucsúfolók is, amelyek egy-egy település egyedi sajátosságairól adnak legtöbbször humoros, de általában találó képet. Ezek a falucsúfolók (vagy akár faludicsérők) mindig jellemzőek voltak a korra, népcsoportra, annak gondolatvilágára.

Pályázóink maguk dönthetik el, hogy a megjelölt témakörön belül milyen témát választanak. Elképzelhető, hogy munkájuk csupán egyetlen helynévhez kötődik, de az is, hogy helynévtörténeti, illetve bizonyos helynevek múltjára, keletkezésére vonatkozó, akár népetimológias magyarázatok egész sorát gyűjtik össze s küldik el nekünk valamilyen csoportosításban.

A pályázóktól olyan, tetszés szerinti műfajba vagy műnembe tartozó írásműveket várunk, amelyek terjedelme legalább tíz-tizenöt oldal (20-30 000 karakter). A pályázati felhívásra egy pályázó csak egy pályaművet nyújthat be.

A pályázat megítélésünk szerint rendkívül sikeres volt. A megadott határidőig, 2011. május 1-jéig 145 pályamű érkezett be, amelyből kettőnek közösség, a többinek magánszemély a beküldője, köztük több mint negyven a határainkon túlról; nagyoobbrészt Erdélyből, de Szerbiából, Szlovákiából, Szlovéniából és Ukrajnából is. Az életkori szórás is igen nagy. Pályázóink közül nyolcan húsz éven aluliak – a legfiatalabb 12 éves –, öten ellenben nyolcvan felettiek; korelnökük 86 esztendő.

A pályázatok színvonaláról csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatunk. Akadtak ugyan gyengébb pályamunkák, de igazán silány,

értéktelen egy sem. Ugyanakkor a bírálóbizottság tagjai vért izzadtak, hogy a gazdag tartalmú, gondosan megszerkesztett, értékes pályázatokat valóban értéküknek megfelelően tudják elbírálni, de ez szinte lehetetlen volt, noha az eredetileg kitűzött hat díjat a pályadíjak megosztásával s három különdíj „kiimádkozásával” sikerült 19-re feltornászniuk. Ezért a 19 díjnyertesen kívül még 21-en kaptak, ha nem is pénzt, de a többi közül valamilyen szempontból még mindig kiemelkedő pályamunkájukért legalább egy szép elismerő oklevelet. Ebben a kötetben minden díjas szerepel pályaműve valamelyik részével, az oklevelet szerzettek közül pedig öten részesültek ebben a megtiszteltetésben. A pályázatokból közölt részleteket nem a díjak nagysága, a munkák tárgya vagy egyéb szempont alapján, hanem a pályázók neve szerinti betűrendben közöljük, a könyv végén pedig mindegyik szerzőt be is mutatjuk néhány sorban.

Befejezésül csak ennyit: úgy gondoljuk, mind a pályázat kigondolói, mind a munkák elbírálnói, mind pedig maguk a szerzők elismerésre méltó, derekas munkát végeztek, s e kötet szerkesztői, akik olyan nyelvészek, akiknek az anyanyelv ápolása egyúttal szívügyük, szükségesnek tartják e helyütt a nyilvánosság előtt is megköszönni a Nemzeti Erőforrás Minisztériumának, hogy ezt a pályázatot napjaink nem könnyű gazdasági helyzetében is lehetőségei szerint támogatta. Sok-sok határainkon innen vagy túl élő magyarnak szereztek vele örömet. Nemcsak azoknak, akik pályadíjat nyertek, ó, dehogya! Meggyőződésünk, hogy – noha többségük egy fillérrel sem gazdagodott – mindazok kedvüket lelték a pályázatokkal kapcsolatos munkákban, akik részt vehettek, részt vettek benne. Lássunk egyetlen példát erre! Az egyik olyan pályázat, amelyik elismerő oklevélben részesült, egy közösség munkája. Vezetőjüknek, egy energikus magyar, könyvtár és dráma szakos tanárnak, Tánczos Krisztinának irányításával ötvenhat középiskolás tanuló – egytől egyig a Szabolcs Vezér Gimnázium diákja – vett részt benne. Autón, autóbusszon és biciklin bejárták az adonyi és a velencei kistérség több mint harminc települését: Déget, Nagylókot, Sukorót, Lovasberényt, Iváncsát, Agárdot stb. Elbeszélgettek háromszáz helyi lakossal, főleg idősebb néikkel, bácsikkal; feljegyezték a tőlük halott legendákat, régi történeteket szeretett városuk, falujuk eredetéről. Egy teljes hónapig tartó gyűjtőmunkájuk után három hétig dolgoztak délutánonként az iskolában, hogy a pályamű elkészüljön, s eközben észrevétlenül megtanulták az esszéírási fortélyait, a szakirodalmi források jelölésmódjait, sőt a gyűjtés során megismerkedtek a riportkészítés követelményeivel is.

Mit kaptak mindezért cserébe? Csupán egy elismerő oklevelet, amelyik feltehetőleg ott látható majd az iskola valamelyik termének falán.

Ám mégis abban reménykedünk, hogy erre a pályázatra, és benne az ő személyes részvételükre, munkájukra évek, évtizedek múlva is vissza fognak emlékezni. Csak reménykedünk? Nem. Biztosak vagyunk benne.

Balázs Géza és Grétsy László